vojska. Netrpělivá Anglie donutila šáha, že 30. října 1920 Staroselského a ruské důstojníky propustil, načež tito musili hned odejet a perská vláda byla s hrozbou vyzvána, by smlouvu podepsala, což se dosud nestalo.

Perský šáh in šáh Sultán Ahmed, jenž panuje od 16. července 1909, je chráněn anglickým vojskem, a Peršané se bojí, že se jejich vlast stane kolonií anglickou. Velcí průmyslníci angličtí pracují houževnatě, aby ovládli perský průmysl. Anglo-Persian Oil Company, Armstrong-Whithworty, Vickers and Weetman Pearson dostala v únoru 1920 od perské vlády souhlas ke stavbě dráhy z Kurejtu u Kasr aš-Širín přes Kermanšáh, Hamadán, Kazvín do Teheranu a z Kazvínu do Enzeli na Kaspickém moři. Dali se ihned do práce prodlužujíce již stávající železnici z Bagdádu k perské hranici a na to po silnici a po trati vystavěné od Rusů po čas války. Rusové upravili jak silnici, tak i trať z Žulfy na perské hranici přes Tevríz do Teheranu a odtud přes Hamadán do Chánekín a odbočkami do jednotlivých měst. Politické boje a nejistá budoucnost jsou příčinou hospodářské ochablosti i v dnešní Persii.

Takové jsou politické a hospodářské přeměny v blízkém orientě. Celý orient tvrdí, že se mu děje od Evropanů bezpráví. Muslimové se domnívají, že evropští křesťané úmyslně pokořují islám, orientální křesťané naříkají, že jsou od svých evropských bratří zrazeni, ba i židům zaprodáni, a všichni orientálové bez rozdílu náboženství a národnosti jsou plni záští proti Evropanům a hledají pomocníky, s nimiž by tyto nenáviděné cizince vypudili. Takovými pomocníky se jim dnes zdají býti bolševici ruští, neboť říkají, že Evropa zrazovala a pokořovala Rusy právě, jako pokořuje a zrazuje orient.

□ □ □

Měna v roce 1920 a další vyhlídky.

K. Karásek.

Ani v minulém roce nebyli jsme ušetřeni značného kolísání hodnoty naší měny. Dosavadní vývoj koruny, dříve společné, nyní československé, jest zajímavý a lze jej rozděliti na několik zřetelně vyznačených období.

První období zahrnuje dobu války a prvních tří čtvrtin roku po příměří. Byla to doba uzavření střední Evropy od ostatního světa, nemožnosti dovozu a ovšem také tlaku sociálního. Kurs koruny klesal znenáhla, ale ještě v říjnu 1918 znamenala koruna v Curychu téměř 40 fr., klesla však do jara roku 1919 na 28 fr. Rašínova reforma zdvihla kurs na 35 fr. v květnu 1919, načež následoval znenáhlý pokles na 26 fr. v srpnu 1919. V té době začíná pokles rychlejší a trvalý, který vede koncem ledna 1920 až ke katastrofálnímu kursu $5\frac{1}{2}$ fr. za K 100.

Toto druhé období mimořádné depresse trvá až do konce února 1920, kdy počíná období třetí, období reakce. Koruna zotavuje se velice rychle a dostupuje koncem května výše 13·50 fr. Ale to je již vrchol vzestupu.

Začíná období čtvrté, druhá vlna tlaku, kurs klesá v polovině listopadu až na 6·60 fr. a pohybuje se od té doby mezi 7 a 9 fr.

Není vždycky snadno nalézti vysvětlení pro vlny tak ostré: především třeba si vždy uvědomovati, že naše valuta není ostrovem, nýbrž že je součástkou systému středoevropského, nejen proto, že Amerika a Anglie nás sem zařazují, ale především proto, že životní podmínky u nás jsou obdobné s podmínkami v Německu, a že hospodářský a finanční styk s Německem nabyl téměř normálního rázu. Na tento moment bylo zde poukázáno před rokem a celý vývoj roku minulého potvrdil tuto diagnosu.

Poměr koruny k marce byl dosti ustálený a jen jednou, v době největší depresse obou kursů na zahraničních trzích, znamenala marka u nás asi 100·—; jinak pohybovala se mezi 115 — 125 t. j. kolísala neustále kolem předválečné parity.

Otázka posice naší měny v souboru měn kulturních zemí jest tedy širší, nežli se nám zdá, širší, nežli se stanoviska našeho zájmu nám může býti milo.

Možnost takového ostrého kolísání, jakému podlehla naše koruna v posledním roce, lze vysvětliti příliš pozvolným odstraňováním všech těch hradeb a příkopů, jimiž válka rozdělila svět na řadu celků namnoze na sobě nezávislých. Stále ještě nedošli jsme ke zdravému korrektivu volného pohybu zboží i kapitálu a nebylo ani měřítka pro oceňování kupní síly v zemi a mimo ni.

Hledáme-li u nás však vysvětlení kolísání koruny, nezbývá nám, než hledati vysvětlení současně také pro kolísání marky: ba možno říci, že ve vývoji poměrů v Německu a jejich posuzování ve světě třeba po většině spatřovati pro kolísání koruny příčinu jedinou.

Pokles marky v druhé polovině r. 1919 vysvětluje se sice také vzestupem cen v Německu, ale především obavami z podmínek Versaillského míru; cizí spekulace prodává marky a Němci vyvážejí otvorem na západě massy bankovek. Pověsti o okolkování bankovek v lednu zostřují pokles, v té chvíli znamená dollar 100 marek. V této situaci však již byl zárodek reakce, jednak vývoz rychle stoupal, jednak průmysl přestal dovážeti suroviny, jednak spekulace počala spatřovati v marce vhodný objekt. Reakce byla velice ostrá, marka stoupla za dva měsíce skorem na trojnásobnou výši, dollar klesl v květnu na 35 marek. Vzestup byl příliš rychlý a ostrý a i nyní musila nastati reakce. V srpnu a září 1920 kurs marky se drobil a na chvíli se zdálo, že objeví se znovu nejvyšší kurs z počátku roku. Ale zatím poměry politické a sociální přece se zlepšily, na Východě překonáno zatím bolševické nebezpečí a tím se vysvětluje, že v posledních měsících roku nastala jistá stabilisace.

To byl tedy vývoj koruny a marky na zahraničních trzích. Jaký to mělo vliv na peníze a ceny zboží doma?

Za války a v prvních měsících příměří byl kurs koruny vyšší, než bylo oprávněno rozdílem cen u nás a jinde. Ale vzhledem k naprosté uzavřenosti vliv toho nemohl se projeviti ani na ceny doma, ani na kurs koruny venku.

Na jaře r. 1919 tyto vzájemné vlivy již se počaly projevovati; jisté uvolnění v mezinárodních stycích usnadnilo dovoz, kdežto na druhé straně vývoz byl vzhledem k příliš vysokému kursu koruny téměř nemožný. Linie cen domácích a kursu koruny setkaly se asi v létě r. 1919, a od té doby se opětně rozdělily a vzdálily se nejostřeji v zimě r. 1919—1920. Vliv vzdalování se těchto linií jest znám: docházelo k exportu namnoze až nezdravému, docilovány při tom neobyčejné zisky, na druhé straně pak nastal vzestup cen dováženého zboží, vzrostly požadavky dělnictva (jimž při značných ziscích exportních mohlo býti vyhovováno), a vzestup cen rozšiřoval se od zboží dováženého na všechny ostatní obory. Tímto vzestupem cen stlačena nákupní parita proti roku 1919, a když nastala reakce kursu koruny, dosaženo velmi brzy momentu, kdy export se stával obtížným. Při kursu 13 fr. stal se pak téměř nemožným. Začalo se pracovati na sklad, avšak vázanost hlavních druhů zboží a malý dovoz znemožnily, aby zlepšení kursu koruny projevilo se v poklesu cen dováženého zboží a cenové úrovně vůbec. Když potom došlo k nové reakci kursu koruny, neobjevilo se již ono rozpětí kursu a kupní parity jako před rokem. Vývoz v posledních měsících zůstal neoživen, k čemuž ovšem přispěla také hospodářská depresse v cizině. —

Tyto vlny, celý tento vývoj byl pro všechny zúčastněné i pro všechny pozorovatele velice poučný: leccos se srovnávalo, leccos opravilo, mnohé omyly vystoupily zřetelněji a leccos se nastřádalo pro posouzení otázek měny a pro jejich řešení. Především lze konstatovati, že theoretické spory se značně zjednodušily a mnohá stanoviska se sblížila. Před dvěma lety a i potom mnoho se mluvilo o otázce, má-li se měna stabilisovati nebo zlepšiti různými zásahy. Tehdy odpůrci zlepšení vyplýtvali mnoho důmyslu a energie na důkaz, že vliv opatření měnových by znamenal těžkou krisi hospodářskou a že by byl draze vykoupen. Tehdy již označil jsem to jako boj proti větrným mlýnům, poněvadž opatření měnová nemohou zlepšiti měnu, zůstávajíce neúčinna v době, kdy pro zlepšení nejsou ostatní předpoklady.

U nás velký pokus ministra Dra Rašína neměl výsledku ani co do cen doma, ani co do oceňování koruny v cizině. Ministr Dr. Rašín sám provedl jen pokus, avšak charakteristické pro názory bylo, že cizí odborný tisk tento pokus hodnotil jako cílevědomé opatření deflační, které dle některých názorů ztroskotalo pouze o některé vedlejší vlivy a některá nedopatření při provádění.

Také pokusy Anglie, klasické země theorie kvantitativní, zasluhují pozornosti. Za války vydávala Anglie státní peníze (Cur-

rency-Notes), jichž oběh začátkem roku 1919 činil 320 mil. lib. šterl.; tehdy učiněn první deflační pokus: bylo staženo rychle za 20 mil. těchto poukázek a současně prodávány demobilisační zásoby. Ihned se počaly jeviti vážnější známky peněžní a průmyslové krise, kurs libry nejen se nezlepšil, ale vůči New Yorku se zhoršil, a anglická vláda, pochopivši situaci, rychle opustila zahájený postup a naopak povolila rozmnožení poukázek až na 340 mil. lib. šterl.

Druhý pokus učiněn začátkem r. 1920. Během ledna a února klesl oběh poukázek s 356 na 325 mil. lib. šterl., trh byl napjat a zdálo se skutečně, že nastává zlepšení valuty. Avšak tohoto zlepšení docíleno jen velkým vývozem zlata do Ameriky a exportem cenných papírů. V březnu již vláda se znovu vzdala svého pokusu, oběh poukázek znovu počal stoupati a dosáhl opětně cifry 356 mil. lib. šterl. Anglie ovšem nevzdá se svých pokusů, je příliš houževnatá, avšak bude míti úspěch teprve, až ve vývoji hospodářských poměrů ocitne se spolu s Amerikou na nejvyšším stupni hospodářské konsolidace.

Ale nejen tyto pokusy, také různost měnového rámce, v kterém se poměry v různých zemích vyvíjely, byla jistým poučením: tak na příklad v Německu oběh bankovek rychle stoupal; činil 28./2. 1919 24 miliardy a stoupl na 69 miliard 31./12. 1920. U nás v té době stoupl oběh z 7·3 na 11 miliard, avšak jak cenová hladina doma, tak vzájemný poměr obou valut se podstatně nezměnily.

Francie rozmnožila oběh bankovek od června 1919 do prosince 1920 ze 34 miliard na 40 miliard, ale kurs liber šterl. stoupl ze 29·70 na 61 frs.

To jsou zjevy a fakta, která nelze zcela přehlížeti, a jest pochopitelno, že čistá kvantitativní theorie počíná ztráceti pole a že se více uplatňují nové theorie měnové. Nebylo vše špatné v theorii kvantitativní a domnívám se, že hořkosti a často ostré odsouzení nových směrů věrnými přívrženci theorie staré nesvedou mladší k tomu, aby zásluhy starších theoretiků měnových neuznávali: budují a hledají na základě zkušeností, a ani všichni ti mladší nemohou tvrditi, že řekli pravdu konečnou. Nové theorie, nechť vycházejí ve svých odstínech z podkladu jakéhokoliv, začínají zakotvovati na nejpevnějším základě — na pozorování skutečného stavu hospodářského a sociálního vývoje — a začínají tak dobře připravovati dohodu v otázkách měnových a tím i správnou a cílevědomou politiku měnovou.

V praksi a hospodářské politice přivodily vylíčené vlny ve vývoji kursu koruny rovněž značné vyjasnění stanovisek. Nejširším hospodářským kruhům lépe se objasnila spojitost mezi cenovou úrovní doma a kursy devis.

Období ostrého poklesu kursu koruny v zimě r. 1919—1920 ukázalo výhodu nesrovnalostí mezi cenami doma a kursy devis pro export, ale také vliv na domácí ceny. Reakce na 13 fr. na jaře poučila po prvé nejen průmysl a obchod, ale i dělnictvo, že kursy devis a vůbec hodnota měny na venek není ničím samo-

statným, co lze utvářeti dle libosti, bez zřetele k vývoji poměrů domácích. Poslední pokles na 7 fr. jen proto neměl ostřejšího vlivu na ceny doma, poněvadž zatím došlo na západě ke krisi cenové a odbytové.

Za těchto přesunů a vln probojovávali jsme se všichni k jasnějšímu přesvědčení o správnosti zanedbávané theorie parity kupní síly, kterou nyní zastává prof. Gustav Cassel v svém spise předloženém brusselské finanční konferenci. Nemá tím býti řečeno, že stará theorie Goschenova o vlivu platební bilance na kursy devis je bez ceny a podstaty. Vznikla na anglické půdě z praxe a to z prakse mírové, nerušené vážnějšími převraty. Goschen vychází ve své slavné knize »Theorie mezinárodních kursů směnečných« z rázu platební bilance, z nabídky a poptávky na trhu devis z toho vyplývající, a dochází k úsudku, že kursy devis jsou ukazatelem vývoje platební bilance. Byl to již pokrok, poněvadž po prvé v plné šíři ukázáno na význam platební bilance vedle bilance obchodní, a jest nepopíratelno, že v klidných dobách theorie úplně stačila vyložiti mírné posuny v kursech devis. Ve skutečnosti ovšem porucha platební bilance, pokud déle trvala, byla jen důsledkem hospodářského a sociálního vývoje země. Vedl-li tento vývoj k stoupání cenové úrovně, stlačen vývoz a stupňován dovoz, vznikla poptávka po devisách a menší nabídka a kurs stoupal. Stoupala i úroková míra, a pokud nebyly tyto poruchy vážnější, přilákaly dražší peníze úvěr z ciziny a nastala opětně jistá rovnováha.

To vše vysvětloval prof. Goschen dobře a všichni jeho následovníci přejímali jeho theorii bez námitek. Avšak za světové války a po ní tato theorie nemůže vystačiti; vycházela z předpokladu solidarity světového trhu peněz a kapitálu, která však za války byla zničena a dodnes není napravena. Ani mechanika vývozu a dovozu zboží nepůsobila tak, jako v dobách mírových, a tak jest nesnadno říci, že devisy jsou přesným odrazem platební bilance. Dnes jde o více, o stanovení nových parit, na nichž by se poměr ustálil, a tu správně prof. Cassel zdůraznil nutnost učiniti tak na základě poměru kupní síly peněz a nikoliv na základě dočasných kursů devis, které nesouhlasí s paritou kupní. Viděli jsme u nás, že za války a po válce linie vývojová domácí úrovně cen a linie kursu koruny za hranicemi postupovaly zcela samostatně, že někdy tato, někdy ona linie byla vyšší, že se někdy protkly, aby se opětně od sebe oddělily. Nebezpečí arci spočívá ve stavu, kdy kurs domácí měny v cizině je nižší, než by bylo oprávněno vzhledem ke kupní síle měny doma, poněvadž dle našich zkušeností vede to ke zvyšování cen, a tu jest tedy nutno tyto rozdíly vyrovnati a to byla také další důležitá zkušenost posledního roku.

Jestliže theorie a prakse hospodářská leccos se mohly naučiti z vývoje, byl a mohl to býti i stát; především stát také musil zaujmouti stanovisko jednak k otázce zvýšení kursu koruny, jednak k jeho kolísání. Všechny státy války se zúčastnivší značnou měrou

zadlužily se do ciziny, a otázka kursu devis, za něž budou svoje dluhy spláceti, má pro ně značný význam. Zadlužení stalo se v různém rozsahu a zájem jest tu tedy různý, avšak tato různost zájmů jest jen zdánlivá. U nás ministr Dr. Engliš správně vystihl, že stát nemá zájmu na zvyšování kursu koruny, resp. zvyšování hodnoty peněz. Máme sice značné dluhy do ciziny (nejen vůči Západu, ale i po rozdělení předválečných dluhů i do Rakouska), ale třeba si ujasniti, že konec konců dáme cizině hodnotně stejně, bude-li kurs koruny vyšší nebo nižší. Při kursu 1 fr. = 5 Kč dáme za 100 mil. franků 500 mil. Kč, a při kursu 1 fr. = 2 Kč jen 200 mil. Kč. Ale bude-li parita kupní síly domácí i zahraniční, koupíme doma za 200 mil. Kč tolik, jako za 500 mil. Kč méně hodnotných. Tu jest tedy vývoj kursu koruny celkem lhostejný.

Jinak jest tomu u dluhů domácích, zde počet korun, které vůči státu uplatňuje věřitel, zůstává stejný, a tu ovšem stát má zájem na tom dáti hodnotně co nejméně. Bylo by lze namítnouti, že na druhé straně stát má zájem opačný, poněvadž při znehodnocení peněz stoupají platy úředníků, ceny materiálií atd. Avšak proti tomu lze uvésti, že s postupující konsolidací hospodářskou lze stupňovati daně a hraditi tak zvýšené nominelní výdaje. Hodnotný podíl státu na celkové produkci národní by tím proti dobám mírovým nikterak nestoupl.

Stát mohl se arci také poučiti o vztahu rozpočtu a daní k valutě, k cenám doma i ke kursu devis. Na názory o spojitosti mezi rozpočtem a daněmi na jedné straně, a hodnotou peněz na druhé straně, měla vliv theorie o inflačním vlivu státních výdajů, a theorie o úkolu daně jakožto stlačovatele konsumu. Moderní theorie správně poukazuje k inflačnímu vlivu státních vydání: stát ve válce byl největším konsumentem, a poněvadž zůstává státem kapitalistickým, který vystupuje na trhu jakožto samostatný kupující, který vše platí penězi, byl přirozený výsledek zvyšování cen. Stát socialistický by zvýšenou potřebu materiálií pro válku rozvrhl na všechny občany, a stlačil rovnoměrně jejich konsum; stát kapitalistický toho nedovede, a tu jest tedy inflační vliv mimořádných neproduktivních státních vydání. Zásada jest tudíž vytyčena správně.

Co se týče úkolu daně, upozornil jsem na něj velmi zřetelně již roku 1917 (v knížce »Válečné miliardy«); daně nemají významu pouze pro mechanickou rovnováhu rozpočtu, ale mají býti činitelem k vyrovnání nesrovnalostí hospodářských a sociálních.

Válka byla u nás z valné části financována strádáním a obmezováním spotřeby nejširších vrstev, náhradu za to však ve formě slibu placení v budoucnosti nedostaly tyto široké vrstvy, nýbrž ti, kdož vydělávali a kdo mohli jednak kupovati válečné půjčky, jednak ukládati přebytky jiným způsobem. Současně pak zničena část národního majetku a vznikl tím zřetelný úkol: více pracovati a více šetřiti. Daň má zde tudíž jednak vyrovnati sociální nespravedlnosti a nesrovnalosti za války nahromaděné, jednak má vésti

k obmezování spotřeby a podněcování produktivní činnosti. Takové jsou úkoly daně po stránce sociální a hospodářské, úkoly dalekosáhlé, vytyčené ze zásad nesporně správných.

Otázkou zůstává pouze, zdali lze zásady tyto uplatniti násilně. Odpověď jest nesnadná a bude mnoho těch, u kterých vyzní záporně. Kdo pozoruje vývoj věcí u nás, sotva přizná, že docílením mechanické rovnováhy ve státním rozpočtu dociluje se také zastavení inflačního vlivu státu. Bylo by ho docíleno teprve tehdy, kdyby stát jakožto kupující neuplatňoval se více, než hospodářská naše situace snese, t. j. především kdyby rovnováhy v rozpočtu bylo docíleno stlačením výdajů. V tomto směru dosud docíleno bylo velmi málo, a kdo zná poměry, ví, že stát nestačí zaplatiti ani při rovnováze všechno to, co koupí. Dluhy státu průmyslu vzrostly u nás na nebezpečnou cifru, a jest pochopitelno, že průmyslové závody, pohledávkou u státu zatížené, jsou nuceny obraceti se k bankám o zvýšený úvěr.

Rovnováhy ciferní v rozpočtu docílí se zvýšenými daněmi, avšak vykonají tyto daně naznačené úkoly sociální a hospodářské? O vlivu daní na sociální vyrovnání zatím nemůže býti ani řeči, a vliv daní na stlačení konsumu rovněž sotva lze konstatovati. Zatím zvyšování daní vede ke stoupání cen, ke zvyšování zisků podnikatelských a k novým sociálním nespravedlnostem. Nelze prostě ve státě, kde není rovnováhy hospodářské a ovšem i sociální, uplatňovati bez otřesu přesné zásady rozpočtové rovnováhy a úkolu daňového zatížení. Již před válkou bylo upozorněno správně na to, že vyrovnávací vliv daní na poměry sociální nelze přeceňovati — dnes tento poznatek platí více nežli kdy jindy před tím.

Ostatně bylo by lze uvésti jakožto příklad a srovnání některé státy — Německo, Belgii, Italii, Francii — které vykazují značné státní schodky, aniž by to mělo podstatnější vliv na poměr mezi valutami těchto států a valutou naší. A srovnáváme-li, nemůžeme přejíti problém poměru zvláště k sousednímu Německu; tam, aniž by tím podstatněji zhoršovali svoji valutu, setrvávají na nízkých železničních tarifech, na poměrně menším zdanění, a jest nesporno, že to má značný vliv na výrobní náklady. Pro nás vzniká tu neobyčejně vážný problém soutěže německého vývozu s vývozem naším, problém, který by bylo třeba řešiti se vší opravdovostí a při střízlivém uvážení hodnoty některých hesel.

Třeba uvědomiti si střízlivě, že dosáhli jsme sice stabilisace oběhu peněz, že dosáhli jsme rovnováhy ve státním rozpočtu, avšak že tím nedosáhli jsme nikterak stabilisace hospodářské a v tom že je kořen celého problému.

*

Jaké jsou vyhlídky a úkoly, které ve třetím roce míru se nám jeví?

V chaosu, který dnes je, není vděčno mluviti o praktické politice a dokonce pronášeti proroctví. Avšak přece lze ze zku-

šenosti a z dnešního stavu leccos vyvoditi a tomu by se neměl vyhýbati nikdo, kdo se domnívá, že problému poněkud rozumí.

Dnešní stav jest charakterisován krisí bohatých států vítězných a neutrálních, a bylo by zajímavo — a ovšem i důležito — zjišťovati podrobně příčiny hospodářské i psychologické této krise. Avšak k tomu jen několik letmých slov.

Ze 600 mil. kulturních obyvatel země jest dnes 200 mil. (Rusko, Sibiř, Turecko) vůbec vyřazeno ze světového hospodářství, a 100 mil. (střední Evropa a Balkán) z části. Rusko vyváželo obilí a jiné suroviny, dováželo výrobky, a vliv vyřazení tohoto hospodářského celku jest zřejmý: průmysl v Americe, Anglii a Italii velice vzrostl, uhlí a surovin průmyslových by nebyl nedostatek, avšak schází odbyt. V produkci potravinové pak stále jeví se jistý schodek. To je tendence základní a důsledkem jejím mělo by býti jisté všeobecné obmezení výroby průmyslové a stupňování produkce potravinové. To vše jest však komplikováno krisí důvěry a solidarity ve světovém styku obchodním a finančním. Tato krise jest sice pochopitelná vzhledem k známému vývoji sociálních poměrů na východě a v střední Evropě, avšak nelze úplně zprostiti viny západní státy, že činily velice málo po příměří, aby tento vývoj dál se klidněji a ustáleněji a aby uklidnění sociální i hospodářské bylo urychleno. Teprve dnes po více než dvou létech nastává obrat ve smýšlení západních států, který jest vystřízlivěním z různých hesel, vystřízlivěním, které není bez poučného významu také pro nás.

Stejnoměrný vývoj hospodářský a sociální před válkou byl udržován jemnou mechanikou zahraničního obchodu a z toho vyplývající mechanikou mezinárodních finančních styků. Bez ní není klidného a stálého vývoje a bohaté státy konec konců musí přijíti k názoru, že bez takovéto solidarity, bez takových vzájemných vztahů není a nebude klidného vývoje. Ovšem problém mezinárodních obchodních a finančních styků nesmí se řešiti jednostranně. Před válkou byly spory o tom, má-li platební bilance, mají-li zahraniční půjčky vliv na bilanci obchodní. Bylo dosti těch, kteří myslili, že lze finančními transakcemi působiti na dovoz a vývoz, a z toho vyplývala ta známá politika půjčková spojující transakce finanční se smlouvami o dodávkách. Na druhé straně však většina tvrdila, že vývoz a dovoz jakožto důsledek hospodářského a sociálního vývoje jsou základem, na němž teprve se tvoří bilance platební, a zamítali podstatnější vliv půjčkové politiky na zahraniční obchod. Vždy uváděn při tom příklad Francie, která půjčovala do Ruska miliardy, aby tím vlastně financovala velkolepý rozvoj vývozu Německa do sousedního Ruska.

Že skutečně může míti platební bilance resp. politika půjčková vliv na dovoz a vývoz, ukázala válka a ukázala zvláště politika Spojených států vůči Anglii, Francii a Italii. Ale jinak jest s otázkou, je-li to stav zdravý a trvale udržitelný.

A tuto otázku třeba rozhodně zodpověděti záporně. Transakce půjčkové mají jen doplňovat a ulehčovat vývoj hospodářský, mají vyrovnávati časové nesrovnalosti obchodní a platební bilance, nemají však dávati směr zahraničnímu obchodu. Jest nezdravým zjevem a hospodářským primitivismem, jestliže dnes se půjčky spojují přímo se smlouvami dodávkovými, a bohaté státy se brzo přesvědčí, že jest to politika špatná a i pro ně nebezpečná. Že tuto politiku některé státy nebudou s to provozovati, dokazují některé cifry: tak na př. Spojené státy, jichž aktivum obchodní činilo za války asi 17 miliard dolarů, nejen zaplatily 40 miliard fr. svých dluhů, ale mají dnes nejméně za 50 miliard fr. pohledávek v cizině. To znamená 3 miliardy fr. ročně úroků, a poněvadž současně Spojené státy vystavěly si velké obchodní loďstvo, takže námořní doprava neznamená dnes pro ně passivní položku, znamená to, že po srážce zásilek vystěhovalců zbývá jim přebytek ročně asi 2 miliardy zlatých fr., které musí zapůjčiti v penězích, nehledě k tomu, že celý přebytek vývozu — asi 3 miliardy dolarů — musí rovněž ostatnímu světu zapůjčiti. Anglie odhaduje za rok 1920 přebytek platební bilance na 180 milionů liber šterl., t. j. $4^1/_2$ miliardy zlatých fr., které rovněž musí rozpůjčiti v hotovosti a nikoliv ve vyváženém zboží.

To jest tedy jistou útěchou států slabších a jest příznačno pro jistý obrat v situaci, že německé denní listy vydaly již heslo: »Nepřijímáme každé půjčky, která se nám nabízí, zkoumáme vedlejší podmínky a vliv půjčky na náš hospodářský život.« Svět má dnes zapotřebí spravedlivého a rovnoměrného rozdělení potravin a surovin a jest účelem mezinárodních zápůjček, aby toto rozdělování mohlo se díti. Nemá-li takového účinku, může půjčka působiti nepříznivě. To jest zajisté stanovisko správné a musí býti i pro nás směrodatné.

Zde třeba i jinak v této souvislosti upozorniti na přeceňování vlivu zahraničních půjček na stav měny. U nás jest představa, že velká zahraniční půjčka bude míti rozhodující vliv na kurs koruny. Avšak i kdyby se výnosu použilo pouze k nákupu surovin a potravin (což by se sotva mohlo státi v celém rozsahu vzhledem k nutnosti konsolidovati starší krátkodobé půjčky), přece zlepšení kursu koruny jen z části se může trvale udržeti. Ulehčení na trhu devis svede ke stupňování dovozu i jiného, namnoze postrádatelného zboží, zvýšený kurs koruny znesnadní vývoz a platební bilance se zase horší.

Přehlížíme-li úkoly a vyhlídky pro utváření naší měny, musíme především vždy pamatovati na souvislost otázky s mezinárodními problémy valutními, které z velké části vymykají se našemu vlivu. Ale přece ovšem leccos lze doma učinit a připravit, abychom ulehčili přechod k normálním poměrům.

Především pociťujeme nesnáz, že nemáme přesnějšího přehledu o stavu naší valuty, o poměru kupní síly koruny doma a za hranicemi. Ve všech velkých a pokročilých státech sledují vý-

voj cen pokud lze přesně a systematicky, ať vypočítáváním indexních čísel, ať zjišťováním nákladů životních pro typické rodiny, mají cifry mírové i válečné a poválečné, a třebas cifry takové nejsou vždy do podrobnosti spolehlivé, přece ve velkém průměru jsou cenným vodítkem. U nás připravuje taková čísla statistický úřad a lze v brzku očekávati jich uveřejňování.

Tato potřeba vede nás ovšem k problému mnohem závažnějšímu. Máme-li totiž dojíti k jistému harmonickému vývoji, musíme dospěti k starým relacím cenovým. To je podmínka pro pořádek ve výrobě, podmínka klidu a vzájemné důvěry, podmínka rozvinutí produktivních sil. Dokud nebude dosaženo starého poměru mezi cenami obilí a hnojiv, mezi cenami stavebních hmot a výnosem domů atd., dotud cenový vývoj bude podléhati kolísání a nejistotě. Znamená to arci návrat k volnosti hospodářské a výrobní, odstranění zásahů státu do poměrů cenových. Nelze tak učiniti najednou, každý krok třeba uvážit, ale uvážit s hlediska celku a nikoli jen jednotlivé třídy.

Současně třeba pracovati usilovně o rozumné politice hospodářské a obchodní, aby soutěžní schopnost průmyslu nebyla podvazována. Politika výrobní a cenová v Německu musí býti sledována velmi pozorně a dle toho zařizována politika tarifní, daňová, vývozní i celní.

Pro všechno to je třeba i upřímné spolupráce vrstev dělnických a úřednických, které na vývoji hospodářském, cenovém a měnovém mají vlastně zájem největší.

Pro naši valutu pak ovšem zůstane hlavním problémem: sblížit kupní sílu peněz doma s kupní silou jejich za hranicemi, spojit linii vývoje cen u nás s linií kursů devis. Cassel ve svém spise pro bruselskou konferenci zdůrazňuje tuto nutnost a domnívá se, že třeba tu odstraniti především obíhající bankovky za hranicemi a uvésti rozpočet do rovnováhy. Vychází více z pohyblivé linie ocenění peněz za hranicemi a zapomíná, že i doma je kupní síla stále v pohybu. Správný jest arci jeho další požadavek, aby obchod byl zbaven úplně všech pout, neboť tím teprve bude dána podmínka možnosti sblížení obou linií vývojových.

Cesta k takovému sblížení není jednoduchá a bude dosti dlouhá a trnitá. Pro nás vyhlídky jsou zastřeny tím více, že mnohá pouta svazují nás s Německem, jehož průmyslový vývoj závisí z velké části na řešení otázky válečných náhrad.

Nesporno jest dnes pro nás, že kupní síla koruny jest doma větší než za hranicemi, že ocenění koruny jest neoprávněně nízké. Nemáme pro to sice přesných cifer, ale soudíme tak bezpečně z dohadů a nákladů životních jinde a u nás. Dle indexních čísel nastalo ve Spoj. státech proti r. 1913 zdražení asi o 100 proc., v Anglii asi o 160 proc., kdežto u nás o 1100 až 1200 proc. Dle těchto poměrů cenových by bylo lze souditi, že kursy dolaru a libry šterl. měly by býti u nás asi o polovinu nižší. Víme ze zkušenosti, že delší trvání takového stavu může míti neblahý vliv

na ceny doma, že ceny domácí stoupají, aby se přiblížily paritě kursové. Avšak dnes toto nebezpečí není tak velké. Odbytová krise zasáhla i náš trh a to zadržuje větší příliv zboží z ciziny. Působí tu i krise na zahraničních trzích peněz, půjčky na vývoz povolují se jen v nepatrné míře a situace se zde spíše ještě zhoršila. Naopak lze spatřovati jistou možnost zmenšení rozpětí v úrovních kupní síly v sestupné tendenci cen za hranicemi. Tato tendence se zatím projevila ostřeji jen v Americe (asi o 20%) a Anglii (o 10%) a měla dosud jen malý vliv na náklady životní. Ale poklesy počínají tam už vnikati i do obchodu v drobném a tendence ta bude se ještě dále šířiti. A tento znenáhlý pokles cen v cizině znamená pro nás s b l i ž o v á n í linie cen doma s kupní silou koruny za hranicemi, při čemž toto sblížení může býti podporováno mírným vzestupem kursu naší koruny.

Na druhé straně lze sotva očekávati u nás v dohledné době ostřejší celkové zlevnění živobytí, poněvadž jestli na jedné straně zlevní se textilie, dovážené kovy, kůže, tuky a pod., nezlevní mouka a zdraží se bydlení. V každém případě lze očekávati ostřejší pokles cen za hranicemi než u nás, t. j. sblížení úrovní kupní síly korun doma a v cizině bez potřeby kurs koruny v cizině podstatně zvyšovati.

Na základě těchto dohadů sotva lze počítati s trvalým pronikavým vzestupem kursu naší koruny. Jestliže se mluví o kursu 25 fr., lze říci, že vychází se tu z předpokladů, theoreticky snad oprávněných, ale prakticky sotva správných. Ustálí-li se naše koruna do roka na 12—14 šv. fr. za 100 kor., čili na poměru k nejlepší valutě 9 : 1, bude to cifra, která nás může uspokojiti a která nás uchrání od ostrých přesunů cenových a tím i od nebezpečných otřesů sociálních.

□ □ □

ZPRÁVY.

První naše sčítání lidu a otázka mateřského jazyka či národnosti. II. Nejnesnadnějším problémem, o nějž při zákonné úpravě prvního sčítání lidu v našem státě šlo, bylo řešení otázky, má-li se při příštím sčítání lidu zjišťovati národnost či mateřský jazyk.*) Ve výboru státní rady statistické pro sčítání lidu rozluštění této otázky vyžadovalo nejvíce času a i přes dlouhé debaty konečné hlasování ukázalo, že národnost i mateřský jazyk měly téměř rovný počet zástanců. Současně s poradami ve výboru pro sčítání lidu byla táž otázka řešena zároveň také v tisku. Přes to, že požadavek zjištění národnostních poměrů ve státech národnostně smíšených jest dnes samozřejmým, náleží otázka, jakým způsobem zjistiti tyto poměry, k nejtěžším theoretickým

*) Srov. zvl. články Dra Ant. Boháče »Příští sčítání lidu« v »Českoslov. Statistickém Věstníku« ročn. I. a »Národnost či jazyk« v témž časopise roč. II. (leden-únor 1921), jichž zde použito.